

Т. А. Кокновакандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германської філології
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ ФАХОВО-ОРІЄНТОВАНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Статтю присвячено аналізу сучасного стану розробленості проблеми фахово-орієнтованої підготовки майбутніх викладачів іноземних мов. Виявлено, що модернізація освіти висуває на передній план комплекс проблем, які має вирішити педагогічна наука. Актуальність проблеми фахово-орієнтованої підготовки майбутніх викладачів іноземних мов зумовлена прагматичним напрямком трансформаційних процесів у системі освіти. Метою статті є аналіз сучасного стану розробленості проблеми фахово-орієнтованої підготовки майбутніх викладачів іноземних мов.

У ході дослідження з'ясовано, що найголовнішою метою вищої освіти є формування високого рівня професійних компетентностей. Досягнення цієї мети передбачає таку фахово-орієнтовану підготовку майбутніх спеціалістів, яка дає можливість набуття ними низки унікальних компетентностей для їх подальшої реалізації у професійній діяльності. Встановлено, що пріоритетним у підготовці майбутніх спеціалістів є рівень сформованості не тільки знань, умінь та навичок, а й компетентностей, відповідно до стандартів вищої освіти, що забезпечує успішне виконання професійних обов'язків. Такий підхід зробить можливим фахово-орієнтовану підготовку спеціалістів, які зможуть «притосуватися» до ринку праці, тобто стати конкурентоспроможними.

Визначено, що у проаналізованих дослідженнях запропоновані шляхи для особистісного зростання студентів, для розвитку їх психологічної зрілості шляхом психологізації навчального процесу і включення студентів у суб'єкт-суб'єктні взаємини як ознаку особистісно-орієнтованого навчання.

У ході аналізу виявлено, що у роботах низки вчених узагальнено ефективні шляхи підготовки майбутніх викладачів іноземних мов з точки зору використання дієвих форм, методів та технологій фахово-орієнтованого навчання. Роботи, проаналізовані й виділені у статті, становлять базове підґрунтя у контексті проблеми підготовки майбутніх компетентних викладачів іноземних мов у процесі їх фахово-орієнтованої освіти. Подальшого вивчення і аналізу потребують наукові дослідження стосовно формування лінгвометодичної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов.

Ключові слова: формування, фахово-орієнтована підготовка, майбутні викладачі іноземних мов, професійні компетентності, спеціалісти, компетентнісний підхід.

Постановка проблеми. В умовах інтеграції України у світовий та європейський простір проблема фахово-орієнтованої підготовки майбутніх викладачів іноземних мов на сьогодні вбачається складною та багатогранною проблемою, що потребує глибокого аналізу наукових досліджень. Інтенсифікація модернізації освіти висуває на передній план комплекс проблем, які має вирішити педагогічна наука. Серед таких проблем постає і фахово-орієнтована підготовка майбутніх викладачів іноземних мов. Її актуальність зумовлюється прагматичним напрямком трансформаційних процесів у системі освіти. Такий напрямок вимагає підготовки компетентних педагогів, які володіють глибокими, змістовно обширними знаннями й уміннями, а також здатні практично їх реалізувати у процесі своєї професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень свідчить, що різні аспекти проблеми фахово-орієнтованої підготовки майбутніх викладачів іноземних мов

можна зустріти у працях таких науковців, як В. Андрущенко, В. Бондарь, І. Зязюн, В. Кремень, Т. Левченко, П. Саух, О. Дубасенюк, С. Вітвицька тощо. Автори розглядають питання орієнтації вищої освіти України, а також її модернізації у контексті сучасних процесів демократизації, глобалізації та євроінтеграції. Проте питання фахово-орієнтованої підготовки майбутніх викладачів іноземних мов все ще залишається недостатньо дослідженим.

Мета статті. У зв'язку з цим, мета даного дослідження вбачається в аналізі сучасного стану розробленості проблеми фахово-орієнтованої підготовки майбутніх викладачів іноземних мов.

Виклад основного матеріалу. Як зазначено у нормативних документах, найголовнішою метою вищої освіти є формування високого рівня професійних компетентностей, а отже, це передбачає таку фахово-орієнтовану підготовку майбутніх спеціалістів, яка дає можливість набуття низки унікальних компетентностей для їх подальшої реалі-

зації у професійній діяльності [9]. Тому пріоритетним у підготовці майбутніх спеціалістів є рівень сформованості не тільки знань, умінь та навичок, а й компетентностей, відповідно до стандартів вищої освіти, що забезпечує успішне виконання професійних обов'язків [8]. Саме кваліфікація, яка присвоюється після закінчення ЗВО, вважається повною тільки у разі набуття особою повного переліку компетентностей, що визначені відповідним стандартом (перелік затверджених в установленому порядку вимог до кваліфікації працівників, їх компетентностей, що слугують основою для формування професійних кваліфікацій [10]) [9]. Ось чому сучасна концепція розвитку освіти України взагалі та для майбутніх викладачів іноземних мов зокрема передбачає зміст фахово-орієнтованої освіти за новими професійними стандартами, які розробляються на компетентнісній основі [12; 11].

Розробці стандартів відповідно до європейських норм присвячено дослідження О. Мархевої, яка дає рекомендації, яким чином організувати навчальний процес, щоб мати можливість формувати компетентності викладачів стосовно визначеного стандарту. Дослідниця підкреслила важливість орієнтації освітньої діяльності у вищій школі на запланований результат, виражений у термінах компетентностей та оформлений у вигляді академічних і професійних кваліфікацій, що орієнтуються на завдання майбутньої професійної діяльності [3, с. 14]. У цьому контексті головним вбачається необхідність врахування потреб ринку праці при розробці змісту стандартів, їх орієнтація на компетентнісний підхід, на ідеали демократії та гуманізму, збереження національних культурних цінностей і врахування світових культурних та освітніх надбань [3, с. 14].

Підготовка спеціалістів у ЗВО, на думку А. Алексюка, має бути у межах їх навчально-пізнавальної і науково-дослідної діяльності, що опосередкована вимогами до професійної діяльності спеціаліста, за фахом якого вони навчаються [1, с. 394]. Саме тому покладатися на проект державного стандарту вищої освіти України не вбачається можливим.

На думку А. Алексюка, вища освіта має забезпечувати насамперед не обсяг знань (оскільки обсяг знань має нульову цінність), а їх якість, значення у житті та вміння їх застосовувати у професійному середовищі [1, с. 441]. Тож врахування вимог до професії повинно відобразитися у стандарті та у програмах фахово-орієнтованої підготовки майбутніх викладачів іноземних мов. Відповідно до цих вимог, треба враховувати таку фахово-орієнтовану підготовку, що буде спроможна задовольнити потреби сучасного ринку праці. Такий підхід зробить можливим фахово-орієнтовану підготовку спеціалістів, які зможуть «пристосуватися» до ринку праці, тобто стати конкурентоспроможними [6, с. 13].

У свою чергу, слідом за позицією у сфері ринкової економіки необхідно передбачати формування нової особистості – упевненої у власних силах, ініціативної, здатної самостійно орієнтуватися в економічній ситуації, ознайомленої з досягненнями світової думки і практики, що вказує на необхідність врахування принципів особистісно-орієнтованого навчання [7, с. 186]. Такі вимоги диктують переосмислення підходів до фахово-орієнтованої підготовки майбутніх спеціалістів як конкурентоспроможних фахівців.

Аналіз фахово-орієнтованої підготовки викладачів іноземних мов не можливо здійснити без ґрунтовного аналізу інновацій, що представлялися дисертаційними роботами, захищеними в Україні. У рамках цього дослідження вбачаємо за необхідне проаналізувати наукові напрацювання, що стосуються різних аспектів підготовки майбутніх викладачів іноземних мов у процесі їх фахової підготовки, рухаючись від загальних аспектів до їх конкретних складових. За допомогою поєднання окремих частин можна уявити фахово-орієнтовану підготовку майбутніх викладачів іноземних мов цілісно та структуровано.

Треба зазначити, що проблемі фахово-орієнтованої підготовки майбутніх викладачів іноземних мов присвячено наукові розвідки з різних спеціальностей. Наприклад, з точки зору психології розглядалися питання формування психологічної компетентності у майбутніх викладачів іноземних мов (О. Войтюк), розглядалася професійна рефлексія (А. Веремчук) тощо. Всі ці напрацювання дають можливість розглянути професію викладача з психофізіологічної точки зору, окреслюючи її особливість та унікальність.

Процес упровадження у педагогічну практику сучасних ідей розвивального та особистісно-орієнтованого навчання у школах та ЗВО, розвиток інновацій та варіативність освіти актуалізував увагу до лінгвометодичної підготовки майбутніх вчителів/викладачів іноземних мов, зокрема до удосконалення їх теоретичного рівня і засвоєння способів методичної діяльності під час фахово-орієнтованого навчання. На думку О. Савченко, праця вчителя неможлива без саморозуміння поглядів на методику заняття та самоаналізу вміння прогнозувати ймовірний результат навчально-виховного процесу, який буде відбуватися під час професійної діяльності [5].

Саме тому сучасними науковцями визначені, так би мовити, такі моделі майбутньої предметно-педагогічної взаємодії викладачів та студентів, в яких поєднуються як нормативно-регламентований, так і творчий компоненти. Під нормативно-регламентованим компонентом розуміємо сучасні освітні парадигми, наявні програми, підручники та посібники, що використовуються педагогами, а під творчим – пошук дієвих шляхів реалізації навчаль-

но-розвивальних та виховних задач, з якими стикаються сучасні викладачі іноземних мов. Пошук таких шляхів стане успішнішим зі знанням методичних норм, здатних стимулювати до імпровізації педагога під час професійної діяльності. Цей напрям фахово-орієнтованої підготовки досліджувався та розвивався у працях, спрямованих на удосконалення професійної підготовки майбутніх викладачів та учителів іноземних мов. Так, у роботах Л. Морської та Л. Зеня розглянута необхідність модернізації системи підготовки майбутніх спеціалістів під час навчання у ЗВО для того, щоб одразу після завершення навчання виконувати свої професійні обов'язки на високому рівні. У рамках досліджень запропоновані шляхи для особистісного зростання студентів, для розвитку їхньої психологічної зрілості, шляхом психологізації навчального процесу і включення студентів у суб'єкт-суб'єктні взаємини як ознаку особистісно-орієнтованого навчання [2, с. 455].

Оскільки до професійних обов'язків викладачів іноземних мов зарахована і виховна робота, то у рамках цього вектору зазначимо дослідження Т. Марчів-Дмитраш, Т. Мороз, Л. Бродської, М. Розарьоновой. Такі роботи підкреслюють, що профільні можливості дисципліни – іноземної мови – ефективно сприяють виховній роботі (естетичне виховання та моральне виховання, розвиток комунікативної культури в учнів тощо), саме тому використання цього потенціалу повинно бути відображено у фахово-орієнтованій підготовці майбутніх учителів іноземних мов. Важливо зазначити, що всі ці наукові розвідки спрямовані на вдосконалення фахово-орієнтованої роботи вчителів, що планують працювати з учнями ЗОШ, але ці напрацювання можуть бути адаптовані для використання у рамках підготовки викладачів, що працюють зі студентами у закладах різних рівнів акредитації.

На Українському науковому просторі є ґрунтовні напрацювання, що присвячені дослідженню особливостей формування у майбутніх викладачів іноземних мов навичок та умінь навчати мові студентів та учнів, що є важливим елементом їхньої методичної підготовки у процесі фахово-орієнтованого навчання. Зазначимо низку таких наукових розвідок: використання паралінгвістичних засобів (С. Соколова), оволодіння прийомами навчання просодичних засобів (О. Ланова), застосування інтерактивного навчання (Г. Кривчикова), навчання фразеології (К. Балабуха). Ці роботи дають можливість з позиції теорії та методики навчання проаналізувати особливість організації занять з майбутніми спеціалістами для оволодіння ними окресленими знаннями, уміннями та навичками. Такі дослідження об'єднанні двома блоками знань з курсу методики викладання іноземних мов. З одного боку, теоретичний, що розглядає систе-

матизацію знань про зміст, способи й засоби навчання іноземної мови як дисципліни, яка лежить в основі методичних рішень, а з іншого, дослідницький, в якому вивчається розвиток здатності критично оцінювати свою методичну підготовку, вміти її вдосконалювати та, що вкрай важливо, формувати дослідницькі уміння (планування та оформлення магістерського дослідження, статей/тез, участь у конференціях тощо).

Досліджуючи проблему фахово-орієнтованої підготовки майбутніх викладачів іноземних мов, варто звернути увагу на розвиток концептуально-методологічних теорій, що розгортаються у площині теорії та методики професійної освіти щодо роботи викладача іноземних мов як суб'єкта соціального функціонування. Можна, зокрема, виділити наступні напрями досліджень: робота з обдарованими дітьми (М. Шемуда); робота у вищих технічних навчальних закладах (Я. Абсаямова); вміння використовувати сучасні педагогічні та особистісно-орієнтовані технології (О. Гавриленко, О. Гладка, А. Береснев); організація за здійснення педагогічної взаємодії під час заняття у рамках суб'єкт-суб'єктної взаємодії (Г. Шролик, С. Шехавцова); оволодіння особливостями викладання інтегрованих курсів (Ю. Стиркіна); вміння здійснювати дистанційне навчання (Ю. Гейко); оволодіння вмінням формувати в учнів розумову діяльність (Н. Божко); розвиток комунікативної культури (Е. Манжос). Всі ці напрацювання спрямовані на формування певної «готовності» продуктивно працювати у професійному середовищі, а отже, бути досвідченими та компетентними як з методичної, так і лінгвістичної точки зору. Як стверджує А. Нікітіна, це сприятиме не тільки методично-грамотній роботі, але і творчій [4], що безсумнівно необхідно для майбутніх викладачів іноземних мов.

Тому, щоб бути творчим та компетентним, тобто володіти низкою знань, умінь та навичок, слід звернути увагу на праці, які досліджували розвиток професійно-творчого мислення та потенціалу (С. Хмельковська, Л. Засєкіна, Р. Кравець, І. Тяллева); формування умінь до самостійно-дослідницької діяльності (М. Князьян) та самоосвіти (Н. Чернігівська); професійної культури та педагогічної взаємодії (Я. Черньонков, С. Рябушко, О. Мазко, Р. Павлюк); професійної рефлексії (А. Веремчук, О. Трубіцина); готовності до самореалізації (О. Демченко, І. Лебедик), професійно-педагогічної спрямованості (Т. Бочарникова), професійних знань (О. Шестопап), навичок до підвищення професіоналізму (М. Рудіна) та ціннісного ставлення до полікультурної освіти (О. Ширина); проєктивних (Д. Єнігін), інформаційно-аналітичних (Є. Карпенко) та експресивно-комунікативних умінь (Т. Коноваленко); країнознавчих знань (Ю. Коган) тощо. У більшості зазначених праць

простежуються характерні тенденції фахової-підготовки у ЗВО.

Узагальнюючі основні здобутки, слід зауважити, що відбулися значні зміни у професійній педагогічній освіті, що пов'язані як із процесами модернізації методики викладання іноземних мов, так і з новою державною політикою у галузі вищої освіти, яка розширює горизонти до більшої самостійності ЗВО. Ті ЗВО, що орієнтовані на сучасні педагогічні новації, підтримують ініціативи щодо забезпечення високої фахово-орієнтованої підготовки та творчої професійної діяльності, яка сприяє створенню творчої та мислячої особистості. Так, наприклад, О. Мархева пропонує, що на рівні змісту формування компетентностей у майбутніх викладачів іноземних мов має відбуватися на засадах фундаменталізації, гуманізації, демократизації, науковості, неперервності, всебічності, варіативності та практичної спрямованості, індивідуалізації навчально-виховного процесу і посилення ролі самостійної навчальної діяльності [3, с. 15].

Висновки і пропозиції. Отже, у роботах низки вчених узагальнено ефективні шляхи підготовки майбутніх викладачів іноземних мов з точки зору використання дієвих форм, методів та технологій фахово-орієнтованого навчання. Таким чином, ефективним під час підготовки у ЗВО вбачається використання інформаційних, інформаційно-комунікативних технологій (І. Костікова, О. Подзигун); методу проєктів (Ю. Жиліяєва); особистісно-орієнтованої моделі навчання (Л. Карташова); засобів соціальних сервісів (М. Черній); інноваційних технологій (В. Лелеко); педагогічного моделювання професійної підготовки (О. Троценко). Такі урізноманітнені та сучасні форми, методи та технології роботи з майбутніми викладачами/вчителями іноземних мов здатні формувати різні компоненти їх фахово-орієнтованої підготовки, що відкриває можливість поєднання їх у таку систему, що зможе впливати на майбутню підготовку викладачів іноземних мов комплексно та відповідно до сучасних вимог.

Згадані роботи, хоча й опосередковано, різноаспектно розглядають достатньо важливі питання та особливості, які впливають на процес фахово-орієнтованої підготовки майбутніх викладачів іноземних мов. Це свідчить про те, що роботи, проаналізовані й виділені у цьому напрямку, у своїй

сукупності становлять базове підґрунтя у контексті проблеми підготовки майбутніх компетентних викладачів іноземних мов у процесі їхньої фахово-орієнтованої освіти. Подальшого вивчення і аналізу потребують наукові дослідження стосовно формування лінгвометодичної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов.

Список використаної літератури:

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Київ: Либідь, 1998. 560 с.
2. Зеня Л.Я. Система методичної підготовки майбутніх учителів до навчання іноземних мов учнів профільної школи: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ, 2013. 52 с.
3. Мархева О.Є. Стандартизація професійної підготовки вчителів іноземних мов в умовах Болонського процесу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2015. 22 с.
4. Нікітіна А.В. Українська лінгвометодика для магістрантів: навчально-методичний посібник. Старобільськ: Вид-во ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2015. 375 с.
5. Савченко О.П. «Викладач – студент»: суть і особливості процесу спілкування. Наука і освіта. 2011. Випуск 4. URL: http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/4_2011/27.pdf
6. Сисоєва С.О. Проблема формування особистості, здатної до творчої самореалізації: зб. наук. пр. Миколаїв, 2000. Т. 7: Педагогіка. С. 13–19.
7. Фицула М.М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. освіти. Київ: Академвидав, 2014. 454 с.
8. Про вищу освіту: Закон України. URL: <http://osvita.ua/legislation/law/2235/>
9. Про вищу освіту: Закон України. URL: <http://osvita.ua/legislation/law/2231/>
10. Про систему професійних кваліфікацій: Закон України. URL: http://allsecurity.info/attachments/article/254/UK.zakon_5199-VI_06.09.2012.pdf
11. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років (проект). URL: <http://education-ua.org/ru/draft-regulations/319-proekt-kontseptsiya-rozvitku-osviti-ukrajini-na-period-2015-202>
12. Концепція розвитку професійної освіти і навчання в Україні (2010–2020 р.р.) (проект). URL: <http://www.mon.gov.ua/gr/obg/2009proekt2010-2>

Koknova T. Analysis of the current state of development of the problem of professional-oriented training of future foreign language teachers

The article deals with analysis of the current state of development of the problem of professional-oriented training of future foreign language teachers. Modernization processes in education puts forward a set of problems which pedagogical science has to solve. Professional-oriented training of future foreign language teachers can be named among such problems. Its relevance is determined by the pragmatic direction of the transformational processes in the system of education. The analysis of scientific research has revealed that the researchers considered various aspects of the problem of professional-oriented training of future foreign language teachers, but this issue is still insufficiently researched. The purpose of the article is to analyze the current state of development of the problem of professional-oriented training of future foreign language teachers.

In the course of research it is found out that the priority in the training of future specialists is the level of formation of not only knowledge, skills and competences, but also competences in accordance with the standards of higher education, which ensures the successful performance of professional duties. It is defined, that modern concept of the development of Ukraine's education in general, and for future foreign language teachers in particular, provides for the content of professional-oriented education based on new professional standards which are developed on a competence basis. The requirements for the profession should be taken into account in the standard and programs of professional training of future foreign language teachers. In accordance with these requirements professional-oriented training, which is able to meet the needs of the modern labor market should be taken into account. Such kind of approach will make it possible the professional-oriented training of specialists who can "adapt" to the labor market, that is, to become competitive.

In the course of analysis, it is revealed that the works, analyzed and mentioned in the article, constitute the background in the context of the problem of the formation of future foreign language teachers in the process of their professional training. Scientific researches concerning the formation of linguistic-and-methodological competence of future foreign language teachers require further study and analysis.

Key words: *formation, professional-oriented training, future foreign language teachers, professional competences, specialists, competence approach.*